

Hoe genoeglijk met z'n elfen

Duizend keer op een dag horen we iets vertellen of lezen we iets. We staan er nauwelijks bij stil. 't Gaat even langs ons heen: nieuwsberichten, een krantenstukje, een radiopraatje. Onze ogen zien veel woorden, we denken iets; onze oren horen woorden: het ene oor in, het andere uit. Soms blijft er iets haken. Het flitst niet zo maar door ons heen. De woorden blijven. De gedachten worden duidelijk. Waarom soms wel, waarom soms niet? Geef daar maar eens antwoord op! Maar zo gaat het: onze aandacht is ontwaakt. De woorden treffen doel.

Zo ging het mij één dezer dagen. De krant lag op tafel in de huiskamer. Het was avond, rustig. Mijn ogen gingen over de krant. Zo'n bladzij van een krant vraagt van links en rechts, van boven en onder tegelijk aandacht. Overal koppen en kopjes. Van alle kanten begint een stukje, een bericht, nieuws. Heel vluchtig zie ik zowat alles tegelijk en niets precies. Al die stukjes hebben ook niets met elkaar te maken. Maar dan gebeurt het. Woorden blijven haken. Woorden van twee berichten tegelijk, twee kopjes. Het ene luidt: Binnenkort elf miljoen inwoners in Nederland. Het andere: Engeland bijna geslaagd in vervaardiging van super-atoombom. Wat hebben die twee berichtjes met elkaar te maken? Waarom vraagt hun combinatie mij zo sterk? Of liever: waarom combineert iets in mij die twee? Ik denk daarover na. En dan weet ik het: ze hebben in mij een verschrikkelijk beeld opgeroepen. Het beeld van een onafzienbare mensenmassa. Nergens ruimte, nergens een opening. Een opeengepakte massa verstard, verstijfd in de angst voor iets dat komt, onafwendbaar, een verschrikkelijke catastrofe. Elf miljoen mensen en de super-atoombom bijna klaar.

Waarom zie ik dat dreigende beeld? Wat kan een mens een krant toch raar lezen. Hoe komt het, dat ik niet denk: straks elf miljoen mensen in Nederland. Goddank, dat de super-atoombom bijna klaar is. Want die bom moet die elf miljoen mensen vrijheid garanderen. Die bom maakt het mogelijk, dat elf miljoen Nederlanders geestelijk vrij zullen blijven, dat elk van die elf miljoen naar eigen aard en inzicht, naar eigen aanleg en kansen kan leven. Waarom denk ik daaraan niet? Waarom heb ik het allereerst dat afschuwelijke beeld voor ogen?

Ik weet het. Dat komt door die twee Japanners. Die twee Japanse kunstschilders, die met zo'n groot meesterschap een hels visioen hebben geschapen van Hiroshima, de stad, die door de atoombom van de aardbodem werd weggevaagd. Het is een reusachtig schilderstuk op aaneengevoegde repen rijstpapier. De grote wanden van een zaal in het Stedelijk Museum in Amsterdam worden er door in beslag genomen. Ik zeg: een hels visioen. Maar die woorden schieten te kort. Onze middeleeuwse voorvaders hebben in woord en beeld dikwijls de hel voorgesteld. Aan hun voorstellingen is duidelijk te zien, dat zij de atoombom niet kenden. Die middeleeuwse schilderijen en verhalen verbleken geheel bij het beeld van de moderne verschrikking, hier op aarde. Denk niet, dat de Japanse schilders een realistisch beeld hebben gemaakt. Het is veel erger. Zij hebben de ongekende verschrikking zelf uitgebeeld. En wel zo, dat wie er naar kijkt zichzelf als mens vreemd voorkomt. Hij staat verdwaasd en van zich zelf ontdaan daar midden in die zaal. Ik had het gevoel, dat mijn kleren een hoop voddren waren geworden en dat alleen mijn lichaam er uit gewoonte nog rechtop stond. Maar om mij heen kromden en wrongen zich mensen, dieren, planten, maar vooral mensen. Zij werden vernietigd door iets wat zij niet kenden, waarvan geen voorstelling bij hen had bestaan. Het was geen wrede God, die hen sloeg, geen menselijke macht die hen verwoestte. Zij werden ook niet gedood; nee, het leven werd hun levend uitgerukt, afgescheurd. Niemand ontkwam. De honderdduizenden van één stad werden in

één ogenblik van de aardbodem weggevaagd.

Millioenen mensen, dicht opeen. En de super-atoombom. Het was toch niet zo onverklaarbaar, dat ik beide krantenberichten in mijn gedachten had verbonden. Elf miljoen mensen in Nederland. Nederland het dichtst bevolkte land van Europa. Binnenkort het gehele Westen één grote stad. En dat in deze wereld, die het middel bezit de opeengepakte massa's in een oogwenk te verdelen. Massa's in Europa, massa's in India, in de V.S., in China, waar er elke maand een miljoen mensen bijkomt! Een Nederlands spreekwoord zegt: Hoe meer zielen, hoe meer vreugd. Dat spreekwoord moet wel stammen uit de tijd, dat ons land weinig inwoners telde. Het klinkt ons bijna sarcastisch! Of het is bedoeld voor een gelukkiger tijd dan de onze. Heb ik dan de titel van mijn toespraak uit sarcasme gekozen? Meen ik het niet, als ik zeg: hoe genoeglijk met z'n elven?

Waarde luisteraars, laten we elkaar goed begrijpen. Ik zit hier niet voor de microfoon om U op deze mooie zondagmorgen angst en bezorgdheid aan te jagen over de grote en onopgeloste problemen van overbevolking en oorlog. Eén enkele krant kan ons daarvan al meer dan genoeg geven en U hebt Uw radio niet aanstaan om er door de luidspreker nog méér over te horen. We weten allemaal dat die onopgeloste problemen een uitdaging zijn aan onze tijd. En nu kunnen we in onze machteloosheid allerlei uitvluchten bedenken. De een zal zeggen: zo is nu eenmaal de loop der historie, daaraan kunnen wij niets veranderen. De ander zal opmerken: het lot wil het zo en aan het lot zijn wij allen, of we willen of niet, onderworpen. Weer anderen menen: God wil het zo, wat zal de mens dan anders kunnen doen? Ik noem dat allemaal uitvluchten. Laten we ronduit erkennen dat het bevolkingsvraagstuk en het oorlogsvraagstuk tot nu toe onoplosbaar zijn gebleken, laten we onze machteloosheid niet verfraaien door van noodlot of God te spreken. De twee vragen waarvoor wij staan zijn echter: willen wij de problemen van overbevolking en oorlog oplossen? En: waarom willen we dat?

* *
*

Op zoek naar het antwoord op beide vragen komen we terecht bij alles wat we van het leven verlangen en verwachten. Als er iemand van mening is dat het leven een last is, waaronder wij om onbegrijpelijke redenen gebukt moeten gaan, dan zal hij er niets voor voelen om de grote problemen van ons aards bestaan op te lossen. Hoe gauwer dat aards bestaan voorbij is, hoe beter. Als iemand meent, dat het de mens niet toekomt in te grijpen in zijn lot en dat naar eigen inzicht te besturen, dan zal hij Gods water over Gods akker laten lopen. Waar van het aardse leven niets verlangd wordt en niets verwacht, daar zal de wil afwezig zijn om de gevaren die het leven bedreigen te bestrijden. Maar veel mensen verwachten en wensen wel iets van het leven. Niet alleen een goed materieel bestaan, natuurlijk. Maar ook en vooral, een bestaan waarin men een beetje mens kan zijn, zichzelf kan zijn, met zich zelf en anderen in vrede en harmonie. Veel mensen hebben het besef, dat wij als mensen nog maar zo heel kort bezig zijn het persoonlijk leven en de samenleving bewust te leven. Eeuwen en eeuwen hebben we geleefd zoals het nu eenmaal viel. Hongersnoden, oorlogen, revoluties, woeste machtsuitoefening, verschrikking, terreur, onrecht en willekeur regeerden. Wat wist men van de mogelijkheid zelf in te grijpen, eigen lot in eigen hand te nemen, de vormen van de maatschappij welbewust te bepalen en te regelen in vrede en verdraagzaamheid? Zoiets zweefde als een utopische droom wel eens enkele dichters en denkers voor de geest, meer niet. Voor de rest bepaalde macht, bezit, geweld, door enkelen uitgeoefend, het lot van miljoenen. Wat wist men van de mogelijkheid door de techniek de natuur te beheersen en door de geest de techniek? Dat is nu aan het veranderen. Waardoor? Door het grote proces van zelfbevrijding, dat de mensheid thans doormaakt. Het bestaan in doffe onbewustheid en machteloze onderwerping aan natuur en aan macht van enkelen neemt een einde. Het wordt niet onmiddellijk vervangen door een bestaan in volkomen helder bewustzijn en evenwichtig zelfbestuur. Dat is natuurlijk onmogelijk. En daarom is er een tijd van overgang, met alle gevaren en met alle grote vooruitzichten van zo'n overgangstijd. En nu is het maar de vraag of wij leven in de overtuiging, dat dit proces van zelfbevrijding zich voortzet en de mogelijkheid tot slagen in zich draagt. Geloven wij erin, dat de mens zijn lot in eigen handen gaat nemen en dat hij het in eigen handen kan houden? Hebben wij de overtuiging dat de wetenschap en het recht, de techniek en het onderwijs, de kunst en de ontspanning veel kunnen bijdragen tot die zelfbevrijding? Op dat geloof, op die overtuiging komt het aan. Want zij alleen geven een bewuste richting aan ons doen en laten. Zij alleen heffen het menselijk bestaan uit boven de noodzaak van, hoe dan ook, in leven te blijven.

Alleen het geloof in de menselijke zelfbevrijding geeft al ons werken, geeft

heel ons bestaan een zin. Waar dat geloof ontbreekt, wroeten we in het duister. Dan kan het gebeuren dat wij wetenschap in dienst stellen van machtswellust en groepsbelang, recht in dienst van onrecht, techniek in dienst van vernietigingsdrift en willekeur, onderwijs in dienst van de domheid. Want hoe kan de man van wetenschap, de rechter, de man in fabriek en werkplaats, de onderwijzer weten waartoe zijn werk dient als hij de zin van dat werk niet beseft? Als hij zich er niet van bewust is bezig te zijn, voor zijn bescheiden deel, aan de grote zelfbevrijding der mensheid, doordat hij meehelpt, dat de mensheid zich helderder bewust wordt van eigen bestaan en van de mogelijkheden zo werkelijk menswaardig te bestaan? In de zelfbevrijding van de mens de zin van ons dagelijks werk te zien is een deeltje van die zelfbevrijding. Want in het bewustzijn omtrent de zin van ons bestaan ligt een stuk zelfverwerkelijking van de menselijkheid.

En eerst dan kunnen we met een gerust hart en welgemeend zeggen: hoe genoeglijk met z'n elven. Want dan zijn we welbewust bezig de aarde bewoonbaar te maken voor allen, o.a. door te beseffen dat het per dozijn voordeliger kan zijn, maar dertien het ongeluksgetal is! En eerst dan is er de mogelijkheid dat het angstvisioen van de super-atoombom verbleekt. Niet door optimistisch zelfbedrog in de betekenis van: 't zal wel zo'n vaart niet lopen. Wie dat zegt is de onverschillige, die zich in de grond van de zaak nergens iets van aantrekt. Hoe meer van zulke lieden er zijn, hoe sneller het zo'n vaart wel loopt.

Die twee koppen in de krant weerspiegelden iets van onze tijd. Zij stonden temidden van berichten die hetzelfde deden: over de Verenigde Naties, Hongarije, Suezkanaal, apartheidspolitiek, Kasjmir en wat al niet meer. Zonder twijfel een chaotische wereld vol gevaren. De mensheid in nood, worstelend om zelfbewustzijn, zelfstandigheid, zelfbevrijding. Daaraan heeft ieder enkel mens deel. Daarvan overtuigd te zijn is een der grote krachten van de toekomst.

Dr. J. C. BRANDT CORSTIUS.

Echt en onecht in geloof en ongeloof

Een nieuwe brochure van de hand van

Prof. Dr. T. T. TEN HAVE (oud-hoofdbestuurslid)

Prijs 75 cent

Bestellingen te richten aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152, Utrecht - Telef. 10163 - Postgirorekening 304960

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
17 MAART 1957

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,20, buitenland f 4,60 p.j.